

Tudomány és „A TUDOMÁNY”

2025. januárjában Oberfrank Ferenc, az MTA köztestületi igazgatója szerkesztésében jelent meg a Magyar Tudomány c. folyóiratnak a Magyar Tudományos Akadémia 200. éve (a „Magyar Tudomány Éve”) előtt tisztelgő nyitószáma. A lapszám vegyes benyomást keltett. Volt ugyanis benne egy vitára ingerlő, és egy helyesbítésre szoruló cikk, de a 199., ünnepi közgyűlés előtt nem kívántam a rohamosan romló hangulatot tovább rontani.

A munkaközgyűlésen már felszólaltam. Arra emlékeztettem a közgyűlést, amit nemrég egy fizikus oly tömören megfogalmazott: a tudomány lényege az örökös önjavítás, és hogy a tudományban a viták ideális terepe hazánkban megkerülhetetlenül a Magyar Tudományos Akadémia. Röviden azt kértem, hogy a klíma- és energiatudományi kérdésekben különösen nagy szükség lenne tisztázó, mély vitákra az MTA-n belül. A közgyűlésről reménykedve vittem haza az MTA elnökének ígéretét, miszerint az Akadémia hajlandó helyet adni *„olyan nemzetközi konferenciának, ahol a pró és a kontra nézeteket képviselő kutatók ütköztethetik érveiket”*.

Egyelőre nincs előrehaladás, amin nem vagyok meglepve. Az ezügyben illetékes Földtudományok (X.) Osztálya túl „óvatos”. (Korábbi kezdeményezéseimre is legfeljebb pusztá állásfoglalást kaptam válaszként, volt, amikor kifejezett MTA-elnöki kérés ellenére is.)

Talán mindenki észrevette, hogy a közgyűlést követően az MTA különféle testületeiben beindult a határozathozatal gépezete. A legfrissebb akadémiai testületi megnyilatkozások sorában a legnagyobb port a Biológiai Tudományok (VIII.) Osztályának állásfoglalása verte fel. „Köztes nemi jellegekkel jellemezhető” előfordulásokra hivatkozva azt állítják, hogy nem igaz, hogy csak két nem (XY kromoszómájú férfi és XX kromoszómájú nő) létezik. Olyan ez, mintha külön kategóriát szeretnének létrehozni azokra, akinek a házán az Egyenlítő vonala úgy halad át, hogy eldönthetetlen, hogy a ház az északi- vagy a déli féltekéhez tartozik-e. Foci hasonlattal élve: mintha azokra a leshelyzetekre, amit még a VAR se képes igen-nem alapon eldönteni, külön csoportot hoznának létre. Ezt az osztályhatározatot most nem is tenném szóvá, ha 2022-ben egy (a Fertőről szóló) vitánkban nem Greta Thunberg (akkor 19 éves klímaceleb) számtalan kitüntetésével és háromszori Nobel-békedíj-jelölésével érveltek volna. A nézeteltérés ugye a tudományban a lehető legtermészetesebb dolog, de azt nyíltan kell elrendezni. Nem szerencsés például, ha egy tudományos osztály az általa hozott határozatok listájából egyeseket kihagy.

Néhány napja szereztem tudomást egy újabb „MTA-állásfoglalásról”, ami egy akadémiai ad hoc bizottság válasza volt az Alkotmánybíróság klímaügyben feltett kérdéseire. Hiába a szerzők jószándéka, átsütött a válaszban a klímadogma kényszere. Írtam hát egy különvéleményt, a weboldalamon (klimatudomany.hu) el lehet olvasni.

Közben előkerült a januári íráskezdeményem, és elhatároztam, hogy befejezem. Elvégre a Magyar Tudomány 2025/1 számában megjelent cikk-kéziratok még az előtt születtek, hogy a magyar tudomány ünnepi évét a Gazdaság- és Jogtudományok (IX.) Osztályáról egyesek tönkretették volna. Jobban látható tehát belőlük a lényeg.

Annak a Magyar Tudomány-tanulmánynak a társszerzői, aminek már januárban készültem a kritikájára, Erdei Anna főtítkárhelyettes és Simon Tamás kommunikációs főosztályvezető. Ők azt vallják, hogy *„az áltudományok elleni küzdelemben állandó szövetségesünk a sajtó, a hiteles ismeretterjesztő tartalmat előállító médiumok munkatársai.”* Magyarul: a kételyeket megfogalmazó kutató őszerintük áltudományt művel. És hogy mely médiumok számítanak hitelesnek, azt is nyilván ők döntenek el. Íme a közgyűlési hozzászólásomban elhangzott példa: az mta.hu-n 2025. április 10-én megjelent *„EASAC: Zsarolható, sebezhető és kiszolgáltatott marad Európa, ha nem vált megújuló energiára”* című

híryanag szerzője is média munkatárs. Írásában egy európai szervezetre (EASAC, azaz European Academies Science Advisory Council, magyarul Európai Akadémiák Tudományos Tanácsadó Testülete) hivatkozik. Az EASAC honlapján a következő önmeghatározás olvasható: „*vezető európai kutatókat az EU politikájának vezérlésére mozgósító, független tudományos tanácsadói szöcső...*” („*EASAC is the voice of independent science advice, mobilising Europe's leading scientists to guide EU policy...*”) A képlet tehát végtelenül egyszerű: meg kell íratni egy megbízható média-munkatárssal azt, amit az Európai Bizottság szöcsöve mond, és közzé kell tenni az mta.hu-n. Innentől mindenki „A TUDOMÁNY”-hoz igazodik. Az pedig, hogy a határozott névelő nélküli (szolgáló, igazi) tudomány maga az örökös önjavítás, nem számít...

Erdei Anna és Simon Tamás konkrétan is példálózik (egykori tapasztalataim szerint Simon Tamás tollából valószínűsíthetően): „*Rengeteget torzít a hagyományos média is, amikor a hamis egyensúly látszatát keltve ültet le egy stúdióban vitatkozni például egy klimatológust és egy annak álcázott klímászkeptikust. A nézőkben így olyan benyomás alakul ki, mintha a tudósok két egyenlő táborra oszlanának annak megítélésében, hogy valóban az emberi tevékenység okozza-e napjaink egyre súlyosabb időjárási és egyéb következményekkel járó klímaváltozását, pedig valójában a kutatók 99,7%-a állítja azt, hogy ez a helyzet.*”

Még jó, hogy a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény „örködik a tudományos véleménynyilvánítás szabadságán”. Vannak persze, akik inkább a tudományos véleménynyilvánításon örködnének. Az ENSZ egyik legújabb kezdeményezése (Globális Kezdeményezés az Éghajlatváltozás Információintegritásáért, <https://www.un.org/en/climatechange/information-integrity>) is pontosan ezt akarja elérni. Amiből itt és most annyi a lényeg, hogy az MTA kommunikációs vezetője nem saját kútfőjéből merít ihletet, hanem másutt megírt kottákból dolgozik.

A lapszám vezető cikkének (társszerzők: Freund Tamás és Oberfrank Ferenc) megállapításaival ugyanakkor egyet tudok érteni. Például ezzel: „... különösen káros, ha valamelyik vitatott nézet képviselői saját álláspontjukat hatalmi erővel vagy a tömegkommunikáció felhasználásával próbálják érvényre juttatni.” De még a következővel is: „...elkerülendő, hogy a döntéshozókat és a társadalmat foglalkoztató kérdésekben az eltérő álláspontokat képviselő szakemberek tisztázó vitáikat ne a tudományos vita szabályai szerint, tudományos fórumokon folytassák le.” Kérdésem: mi van akkor, ha az MTA testületei a belső akadémiai vitát ellehetetlenítik?

Szót kell ejteni a 2025/1 lapszámból látszólag jelentéktelen tévedésre is. E cikkben Hamza Gábor néhány nemzeti tudományos akadémia között bemutatja a Cseh Tudományos Akadémiát is. Feltehetően legalább három és fél évtizeddel ezelőtti tényeket vett alapul, mert amit a Cseh Tudományos Akadémiáról (Akademie věd ČR, <https://www.avcr.cz/en/>) írt, az nem felel meg a tényeknek. A Cseh Tudományos Akadémia ugyanis a Csehszlovák Tudományos Akadémia 283/1992-as törvény értelmében létrejött cseh jogutódja, aminek egyéni tagjai nincsenek. A Cseh Tudományos Akadémia semmi másból nem áll, mint a cseh (akadémiai) kutatóintézet-hálózatból! Egyéni tagsággal kizárólag egy, a Cseh Tudományos Akadémiáról független, 1994-ben létrehozott ún. Tudós Társaság (Učená společnost, <https://www.learned.cz/en/about-the-society-1/about-the-society.html>), az 1784-es eredetű cseh akadémia jogutódja rendelkezik. E megoldást követte Szlovákia is. Magyarul: képzeljük el, hogy az MTA kizárólag a volt akadémiai kutatóintézet-hálózat lenne, a rendszerváltás után újra felvett tagok számára pedig létrehoznák az 1825-ös Tudós Társaságot.

Emlékezhetünk rá, hogy a Magyar Tudományos Akadémia és az Információs és Technológiai Minisztérium közötti viszony 2018-2019-es megromlásához mindenféle tiltakozó levelek is hozzájárultak. Ilyen volt a V4 országok akadémiai elnökeinek 2018. június 27-ei MTA-t támogató közös levele: https://mta.hu/mta_hirei/a-visegradi-akademiak-a-magyar-tudomanyos-akademia-

[mellett-108851](#)). Kérdés, hogy a cseh (és a szlovák) tudományos akadémiák két elnöke (azaz a cseh és a szlovák kutatóhálózat-elnök) mennyire volt tisztában a V4-levél magyarországi értelmezésével, és hogy a V4-levél MTA-szervezői tudták-e, hogy e két társakadémiának nincs is tagsága? Régi bűnnek hosszú az árnyéka... Végül egy elméleti kérdés: vajon mit szólnának sokan, ha a magyar tudománypolitikában a 2025. június végére kialakult gordiuszi csomó a 31 évvel ezelőtti cseh mintára lenne átvágva?

Összeségében a Magyar Tudományos Akadémia nem tökéletes, de nem is rosszabb, mint akármelyik nemzeti tudományos intézmény a nyugati világban. Tulajdonképpen jobb, mint amilyenek – a kommunikációja által – mutatja magát. A magyar nemzet tanácsadója akkor tudna lenni, ha – néhány szerkezeti elem kicserélésével – „A TUDOMÁNY” hamis bizonyossága helyett a „tudományt”-t követné. A klímavita lesz az egyik próbakő.

Eredeti: 2025. június 25.

Frissítve: 2025. augusztus 18.

Szarka László Csaba
geofizikus-mérnök, az MTA rendes tagja